

81.632.93-Кара
А 50

Кара: 5671-Д

Алийланы Тамара

**КЪАРАЧАЙ - МАЛКЪАР
ТИЛДЕ ВАРИАНТЛА**

Черкесск 1997

МИНИСТЕРСТВО ОБЩЕГО И
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РФ
КАРАЧАЕВО-ЧЕРКЕССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Т.К. Алиева

**ВАРИАНТЫ
В КАРАЧАЕВО-БАЛКАРСКОМ ЯЗЫКЕ**

Учебно-методическое пособие

ЧЕРКЕССК 1997

81.632.93-Кара
А50

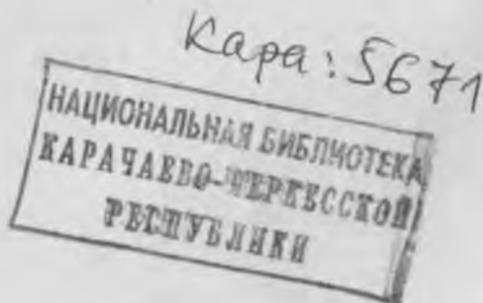
ISBN 5-89972-184-7

Рецензент *Х.М.Гузев*, доктор филологических наук,
профессор

Печатается по решению редакционно-издательского совета
Карачаево-Черкесского государственного педагогического
университета

Варианты в карачаево-балкарском языке: Учебно-
методическое пособие - Карачаевск: КЧГПУ, 1997. 24 с.

Учебно-методическое пособие в виде словаря вариантных слов
карачаево-балкарского языка предназначено для студентов КЧГПУ и
КБГУ, школьников КЧР и учащихся педучилищ КЧР и кбр.

© Карачаево-Черкесский государственный педагогический
университет. 1997

Вариант сёзлени тарихлеринден

Хар бир тилни да узун эволюциясында дайым торлениуле болгъанлай турадыла: сёзлеге "негерле" туууб, аланы эки (неда андан да аслам) торлюолери тилде бирден хайырландырылыб башларгъа боладыла, неда бирча хайырландырыла тургъан эки сёзню бири, азыракъ джорютоле келиб, унутулуб, тас болуб къалыргъа болады. Бир-бир сёзлени вариантлары, негерлеринден айырылыб, энчи магъаналы сёзле болуб да къаладыла.

Быллай торлениуле тилни тарих джорукъларына бойсунуб келедиле, кеслери да узун заманны узагъында джашауну торлениулеринден, тилни джорюптгенлени къалайда, къайсы миллетлени тиллери бла къатыша джашагъашларындан дагъыда башха сылтауладан чыкыгъан торлениуледиле.

Тилтиуле кёрпозтгенге кёре, къарачай-малкъар тилде джорюген вариантлы сёзле ич эмда тыш сылтауланы кючлеринден тууадыла. Ич сылтаулагъа тилни энчи джорукълары бла байламлы сылтаула саналадыла. Тыш сылтаула литература тил бла сёлешуи неда диалект тиллени, башха тилден кирген сёзле бла къарачай-малкъар тилде джорюген сёзлени фонетика, морфология эмда башха энчиликлери бир-бирлерине келишмегенден чыгъадыла.

Къарачай-малкъар тилде бир магъананы тутхан, бирча морфология къурулушлары эмда бирча морфема къурамлары болгъан, таууш къурамларында башхалыкъ бир неда эки фонемада кёрюннген, торлю-торлю экспрессия-стилистика сезимлени танытхан сёзню эки неда андан да аслам торлюолерине вариантла дейдиле.

Вариантла эмда литература марда

Башха тилледеча, къарачай-малкъар тилде да вариантла эркин орун аладыла. Ала суратлау литератураны, тилни стилистика джаны бла бай этдиле, джазыучулагъа, позтлеге эм назик эмоция-экспрессия сезимлерин билдирирге, тиллерин таб, кесгин джарашдырыргъа онг бередице.

Тилни джорюптген миллет сёзню вариантларыны бирлерин кёбюрек, башхаларын да азыракъ неда, ала ненча бар эселе да, тенг джорюпторге болады. Сёз ючюн, миллет бусагъатда акъырын/акъырын, зыраф/сыраф, разы/ыразы, кёрпоз/кёрпозт, ачыт-

81.632.93-Кара
А50

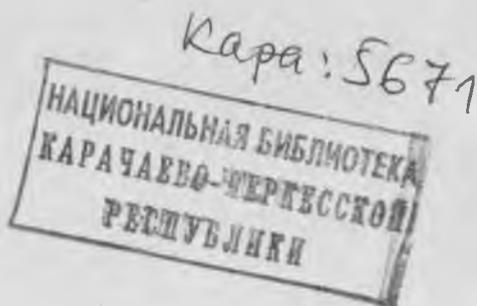
ISBN 5-89972-184-7

Рецензент *Х.М.Гузев*, доктор филологических наук,
профессор

Печатается по решению редакционно-издательского совета
Карачаево-Черкесского государственного педагогического
университета

Варианты в карачаево-балкарском языке: Учебно-
методическое пособие - Карачаевск: КЧГПУ, 1997. 24 с.

Учебно-методическое пособие в виде словаря вариантных слов
карачаево-балкарского языка предназначено для студентов КЧГПУ и
КБГУ, школьников КЧР и учащихся педучилищ КЧР и кбр.

© Карачаево-Черкесский государственный педагогический
университет. 1997

Вариант сёзлени тарихлеринден

Хар бир тилни да узун эволюциясында дайым торлениуле болганлай турадыла: сёзлеге "нёгерле" гууб, аланы эки (неда андан да аслам) торлюлери тилде бирден хайырландырылыб башларгъа боладыла, неда бирча хайырландырыла турган эки сёзню бири, азыракъ джорюкюполе келиб, унутулуб, тас болуб къалыргъа болады. Бир-бир сёзлени вариантлары, нёгерлеринден айырылыб, энчи магъаналы сёзле болуб да къаладыла.

Быллай торлениуле тилни тарих джорукъларына бойсунуб келедиле, кеслери да узун заманны узагында джашауну торлениулеринден, тилни джорюктенлени къалайда, къайсы миллетлени тиллери бла къатыша джашагъанларындан дагыда башха сылтауладан чыкыган торлениуледиле.

Тилтиуле кёргозтгенге кёре, къарачай-малкъар тилде джорюген вариантлы сёзле ич эмда тыш сылтаулары кючлеринден туадыла. Ич сылтаулагъа тилни энчи джорукълары бла байламлы сылтаула саналадыла. Тыш сылтаула литература тил бла сёлешиу неда диалект тиллени, башха тилден кирген сёзле бла къарачай-малкъар тилде джорюген сёзлени фонетика, морфология эмда башха энчиликлери бир-бирлерине келишмегенден чыгъадыла.

Къарачай-малкъар тилде бир магъананы тутхан, бирча морфология къурулушлары эмда бирча морфема къурамла-ры болган, таууш къурамларында башхалыкъ бир неда эки фонемада кёрюнген, торлю-торлю экспрессия-стистика сезимлени танытхан сёзню эки неда андан да аслам торлюлерине вариантла дейдиле.

Вариантла эмда литература марда

Башха тилледеча, къарачай-малкъар тилде да вариантла эркин орун аладыла. Ала суратлау литератураны, тилни стилистика джаны бла бай этдиле, джазыучулагъа, позтлеге эм назик эмоция-экспрессия сезимлерин билдирирге, тиллерин таб, кесгин джарашдырыргъа онг бередила.

Тилни джорюктен миллет сёзню вариантларыны бирлерин кёбюрек, башхаларын да азыракъ неда, ала ненча бар эселе да, тенг джорюктюрге болады. Сёз ючюн, миллет бусагъатда акъырын/акъырын, зыраф/сыраф, разы/ыразы, кёргоз/кёргозт, ачыт-

хы/ачыгтхыч деген вариантланы тенг джорюте эсе, кьапхакь/кьалакь, джашыртын/джашырын, тёнгертке/тёнгертме, токъсан/тохсан, кьарантха/кьаранчха, джаркьа/джартма деген вариантланы экинчилерин азыракь джорютгеннге ушайды.

Бир кьауум алимле айтханнга кёре, быллай вариантлы сёзлени "артыкьларын" тилден кюч бла кетерирге тыйыншлыды. Алай а тилге, аны джорукьларына кьатылыргьа эркилик джокьду. Вариантланы литература мардагьа сыйынган, сыйынмагьан торлолери да джашаргьа керекдиле. Хар сёзню тилде кесни джолу, джоругьу, тарихи, джазыуу барды.

Вариантлы сёзлени тинтиу нормализаторлагьа тилни литература мардасын тохташдырыргьа игилендирирге онг бередит: алимле литература тилге сыйынган сёзлени аланы сёлешну, диалект, д.б. вариантларын айырадыла, регион вариантланы эсеблейдиле. Регионлада джорюген литература мардагьа сыйынган вариант энчиликлени кёргозтедиле.

Тилде вариантлы сёзлени кеслерин кьалай джорютгенлерине талай юлго келтирелик. Айтханыбызча, бир-бир вариант сёзлени эки торлюсю да литература марданы бузмай джорюйдюле. Аланы кёбюсю Кьарачай бла Малкьарда джорюген регион вариантладыла: бышлакь (кьар.)/бишлякь (малкьар), дюрю (кьар.)/дуру (малкь), кьаралдым (кьар.)/кьарамдыл (малкь.), бегеджен (кьар.)/мегежин (малкь), мийик (кьар.)/бийик (малкь.), гыртчы (кьар.)/гыртчи (малкь.) д.б.

Махтанчакь/махтангыч (диал.) деген вариантланы башха дараджада тинтерге керек болады: аланы биринчиси Кьарачайда да, Малкьарда да джорюген литература вариантды. экинчисин а басханчыла болмаса, башхала джорютмейдиле. Илгизлик (лит.) /илгиздик (сёлеш.), джатма (лит.) /джампа (диал.), гылын кьуш (лит.) /гылытын кьуш (сёлеш), дери (лит.) /деричи (сёлеш.) дагьыда башха вариантланы биринчилери эки регионда да литература мардагьа сыйыныб джорюйдюле, экинчилери - сёлешну тилде неда диалектде.

Алай бла, юлгоге келтирилген вариантла литература тилни, сёлешну тилни неда диалектлени келечилери болуб джорюйдюле. Ала торло-торло магьана торсюнлени, сезимлени, регион энчиликлени билдирирге онг бередиле. Аны себебли, бир-бир алимле буюргьанча, сёзлени кесибиз ушатмагьан торлолерин тилден кюч бла кетерирге эркилигибиз джокьду. Ол оноуну тилни джорюттен миллет кеси джозле бла джылланы узунунда тындыра барады. Башхача айтсакь, тилни энчи шартлары - сёзлени вариантларыны тууулары эмда джорютлюолуери, аланы бирлерини бир-бирде энчи магьаналы сёзлеге кёчюулери неда тилден кетиулери, унутулуулары - аны узун эволюциялы шартларыдыла.

Энчи сөзле бла сөзлени вариантлары

Къайсы тилде да сөзню чегин тамамлау, аны магъанасы бла фонема порсюнюю къаллай байламлыкълары болгъанын ачыкълау тынч иш болмагъаны белгилиди. Энчи сөзле бла (сөз ючюн, бир тамырлы синонимле бла, ала ненча болсала да, башха-башха сөзлеге саналадыла) сөз вариантланы (бир сөзню эки неда талай тюрлюсюн) къатышдырырға джарамайды. Артыкъсыз да морфология вариантла бла бир тамырлы синонимлени орталарын айырыу къыйынды.

Айтылгъаныча, вариант сөзлени бир-бирлеринден башхалыкълары бир неда эки тауушда болады. Башхалыкъ экиден артыкъ тауушда болса, быллай къуралуула бир тамырлы синонимлеге саналадыла. Бир тамырлы синонимлени вариантладан айырыу критерийле дагъыда бардыла: 1) сөз къурачу аффикслери бир къуллукъну джорютмейдиле (аланы бир фонемалы аффикслери огъуна башха-башха аффиксле боладыла): келишим - келишиу, байлам - байлау, кечим - кечииу, башлам - башлау; тургъуз - турдур, алтыхыр - алтыаякъ д.б.; 2) бирини сөз къурачу аффикси болуб, бирини болмагъан къуралуула: майна - майнама, дери - деричиге, джаз - джазгъы д.б.; 3) бирини сөз къурачу аффикси башхасыныкъындан артыкъ болгъан сөз къуралуула: огъурлукъ - огъурлулукъ, кёксюл - кёксюлдюм, кемлик - кемчилик, саусуз - саулукъсуз, д.б.

Бир тамырлы сөз къуралууланы сөз къурачу аффикслери туугъан аффиксле болмай, бир аффиксни вариантлары болсала, ала вариантла боладыла: аманка/аманкай, джаздыр/джаздырт, кёрпоз/кёрпозт.

Алай бла, вариант сөзлени бир тамырлы синонимледен тюз айырыр ючюн, семантика эмда фонема къурамны санында башхалыкъладан сора да, башындагъы критерийлени эсге алырға тыйыншлыды. С ё з ю ч ю н, тургъуз - турдур, тургъузт - турдурт, олсагъат - олсагъатдан, дери - деричиге деген сөз къауумла бир тамырлы синонимледиле, тургъуз/тургъузт, турдур/турдурт, осагъат/олсагъат, дери-чи/деричин, деричиге/деричиннге вариантладыла.

Лексикографияда сөзлюклени джарашдырыуну излемлерине кере, сөз бла аны вариантларыны эмда энчи сөзлени орунлары бирча, тенг болургъа мадар джокъду. С ё з ю ч ю н, ангылатма сөзлюкледен хар энчи сөзню магъанасы энчи сөзлюк статьяда берилирге тыйыншлыды. Сөз вариантланы (башхача айтсакъ, сөзню эмда аны вариантларыны) магъаналары эмда магъаналарыны тюрсюнлери (оттенюклары) уа бир сөзлюк статьяда ачыкъланырға керекдиле. Ала кеслери да бир белгили джорукъда берилирге керекдиле: алгъа литература мардагъа сыйыннган вариант, аны ызындан аны регион варианты, андан сора сөлешюу, диалект эмда башха вариантла.

Бир-бир тюрк тили сёзлюклёде бир тамырлы синонимле бла вариантланы башхалыклары айырылмай, кьатыш джарашдырылгандыла.

Бир тамырлы синонимлени юслеринден школлагъа эмда огъары баш школлагъа аталгъан дерслик китаблада материал берилмейди. Аны себебли школлагъа эмда вузлагъа аталыб джангы китабла, программала джарашдырылгъан кёзюуде лексика бёлюмге вариантла бла бир тамырлы синонимлени ачыкылагъан вопросланы кьошаргъа тыйыншлыды.

Вариантланы кьауумлары

Къарачай-малкъар тилде вариантла эки уллу кьауумгъа юлешинедиле:

1) тил вариантла;

2) орфография вариантла.

Тил вариантла да кеслери юч кьауумгъа юлешинедиле:

а) фонетика вариантла;

б) фонематика вариантла;

в) морфология вариантла.

Быллай классификацияны тюзге санай, вариант сёзлени эмда ала бла байламлы проблемаланы тинтген ишибизде теджегенбиз¹.

Тил вариантла

1. Фонетика вариантла. Къарачай-малкъар тилде да, башха тюрк тилледеча, сёзлени тюрлю-тюрлю джорюптолюулерине тилни фонетикасыны джорукълары себеб боладыла. Быллай тюрлениуле сёлешиу эмда джазма тилледе эркин орун аладыла. Джорукъланы (протеза, эпентеза, эпитеза, апокопа, метатеза, сингармонизм, редукция д.б.) сёзлени фонетика джаны бла къалай тюрлендиргенлерине юлголеде кьарайыкъ:

1) топуракъ/топракъ, чапыракъ/чапракъ, чокъуракъ/чокъракъ, сокъуран/сокъран, сапыран/сапран, темиреу/темеу, кьамыжакъ/къамжакъ, джамычы/джамчы, эмизик/эмзик д.б. (редукция);

2) бирсиююн/бирсиююн/бюрсююн, бышлакъ/бишлакъ, дордан/дёрден (малкъ.), кёрдеуюк/кырдауак (малкъ.), кюндюш/кундуш (малкъ.), тыйыншлы/тийишли (малкъ.), кюрке/курка (малкъ.) д.б. (сингармонизм);

3) бочха/бочха, ачха/ахча, бучхакъ/бучхакъ, бач-

¹А л и с е в а Т. К. Проблема вариантности слова в карачаево-балкарском языке. Автореферат дис. на соиск. ученой степени канд. фил. наук - Уфа, 1994.

ха/бахча, къарауул/къалауур (малкъ.), ачхыч/ахчыч (малкъ.), бычхы (малкъ.)/быхчы (малкъ.) д.б. (метатеза);

4) разы/ыразы, стол/устол, школ/ушкол, шкаф/ышкаф, стакан/ыстакан, стаж/ыстаж д.б. (протеза);

5) плига /пилига, принч/пиринч, план/пылан, краң/қыран, класс/кылас д.б. (эпентеза);

6) школа/школ, газета/газет, окопа/окоп д.б. (апокопа) д.б.

II. Фонематика вариантла. Быллай вариантланы тууулары эмда джюрюпөлөулери тилни тарихи бла, тилде сёзлени джаратылыу джоруктары бла дагыда тилни башха энчи ышанлары бла байламлыдыла. Фонематика вариантланы энчиликлери кёбюсюнде бир фонеманы алышыныуунда боладыла. Алай а былайда фонема магына джюрюттен кьуллукьну толгурмайды. Аны себебли, сёзде фонема башхагы айланганлыкьгы, аны магынасы тюрленмейди. Фонема вариантланы кьурауда г-к, д-т, з-с, б-м, ф-п, ч-ш фонемаланы алышыныуларына побейбиз. Кёбюсюне фонематика вариантла Къарачай бла Малкъарны ортасында джюркөйдюле, алай а бир регионну ичинде тоберге да боллукьдула. Фонематика вариантланы санлары башха вариантладан эсе асламдыла. Юлпоге бир галай вариантлы сёз келтирейик: госук/косук (малкъ.), гугук/кукук (малкъ.), тефтер/дефтер, дукьур/тукьур, дуппур/туппур (малкъ.), душман/тушман, берекет/перекет, балах/палах, тыбыр/тыпыр (малкъ.), зыраф/сыраф, зекят/сеют (малкъ.), миз/биз (малкъ.), мийик/бийик (малкъ.), мутхуз/бутхуз (малкъ.), маймёз/баймёз (малкъ.), муслиман/буслиман (малкъ.), файда/пайда, фахму/пахму, апенди/афенди, фатыуа/патыуа, шай/чай, шорбат/чорбат (малкъ.). Ачыкъланы юсюнде да боладыла алышыныула: мыдах/мудах (малкъ.), илген/элген, согьунчакь/согьанчакь.

III. Морфология вариантла. Морфология вариантлада башхалыкь сёз кьурауу аффиксде болады. Аны себебли бу проблема къарачай-малкъар тилни сёз кьурауу вопрослары бла кьысха байламлыды. Морфология вариантланы джаратылыулары тилни системасыны ичиндеги сылтаула бла байламлыдыла. Быллай вариантла тилни кесеклеринде (атлада, сыфатлада, этимледе, сёзлеуледе) побейдиле: акьырын/акьыртын, чыгыана/чыгыанакь, кёргюз/кёргюзт, кёрюмдю/кёрюмдюк, кёрюмдюк/кёрюндюк, суююм/суюдюм, суююмчю/суююнчю, сайлама/сайланма, кьызылдым/кьызгьылдым, джанауул/джанауал, джайылма/джайылтма, илгек/илгик, илгизлик/илгиздик, джашырын/джашыртын, кьоркьаргы/кьокьургьы, сюртерге/сюртюрге, къарантха/къаранчха, джаркьа/джартма, кьыйтыкь/кьыйсыкь, уллука/уллукай, учхум/учхун д.б.

IV. Орфография вариантла. Тил вариантланы (фонетика, фонема-

тика, морфология) орфография вариантладан энчиликлери барды. Алагъа къарайыкъ:

1. Тилде порлю-порлю джорюютюлген сёзле айтылган да, джазылган да башха-башха этдиле (тахса/тасха, гугук/кукук, факму/пахму, акъырын/акъыртын), орфографияда уа сёзлени айтылыулары бирча болганлыкъга джазылыулары башха-башха болган орфография вариантла бардыла тебсе/тепсе, эртте/эртде, ингичке/ингичге, Минги тау/Минги Тау д.б.

2. Тилде сёзлени порлю-порлю джорюютюлуери, башында эгертилгенча, тилни айныу джолуду. Орфографияда уа - джазманы джорукъларыны тынгылы джарашдырылмагъанлары бла, бир-бир джазылыулагъа джорукъ джарашдырылмагъаны бла байламлыдыла: чапхын/чабхын, къанкъылда/къангкъылда, тебджилде/тепчилде, топуракъ/топракъ д.б. Былай сёзлени джазылыуларына джорукъ джарашдырылмагъанды.

3. Орфография вариантла стиль джаны бла бирчадыла. Тилде джорюген вариантланы уа (регион вариантладан башха) стиль джаны бла башхалыклары барды. Тенглендирейик: махтачакъ (лит.)/махтангыч (малкъар говор) - тил вариантла: эртте/эртде, тепси/тебси - орфография вариантла.

4. Тил вариантланы тенг эркиликде джорюген талай порлюсю да бирча хайырландырылыб турургъа боллукъдула: дуру/дюрю, шиндик/шинтик д.б. Орфографияда уа вариантлыкъ кёбге бармайды, экили джазылыула, эртде-кеч болса да, бир мизамга сыйындырыладыла.

Орфографияда вариантлыкыны кетериу алимлени къолларындан келлик ишди. Аны себепли къарачай-малкъар тилни орфографиясында экили джазылыулары айнытхан тамырлары излерге керекди. Бусагъатдагы къарачай-малкъар тилни къарачай вариантында аллай джазылыула кёбдоле. Аланы кёблуклери орфографиябызны 1961-чи джылдан бери джангыртмай тургъаныбыздан кёрюрге боллукъду. Аланы талайны долгоге келтирейик: болса да/болсада, чыртта/чырт да, игитта/игит да/игитда/игид да, кюнорта/ кюн орта, бир аз/бир аз, къол джаулукъ/къолджаулукъ, мебелни/мебельни, тобасто/тоба-асто, Токълу Бау Тюзю/Токълу бау тюзю д.б.

Орфография вариантланы эки къауумга юлеширге боллукъду:

1) Къарачай-малкъар тилни джорюютгенлени Къарачайда бла Малкъарда джашагъанларыны араларында джорюген орфография вариантла;

2) Къарачайлыла бла малкъарлылары кеслерини регионларында джорюютген литература тиллеринде побеген орфография вариантла.

Биринчи къауум орфография вариантла къарачайлыла бла малкъарлылары башха-башха "Орфография эм пунктуация джорукъ-

ла" бла хайырланганларындан чыгъадыла. Экинчи къауум орфография вариантланы чыгъыулары да биринчи сылтау бла къысха байламлыды, аны бла бирге, алимлени орфография джорукъланы заманында джангыртмагъанларындан, басма хазнаны чыгъаргъан къулдукъчуланы орфография джорукъланы кереклисича хайырландырыб ишлеменгеринден чыгъадыла.

Айтылгъаныча, къарачай-малкъар литература тил къарачайлылагъа да, малкъарлылагъа да бир тил, ана тил болгъаны себебли, къарачай эм малкъар алимле бирлешиб, къарачай-малкъар тилни орфографиясын игилендириб, джангыртыб бирге чыгъарыгъа борчлудула.

Вариантлы сёзлени къарачай-малкъар тилде джюрюкюлулерини юсюнден сёзню тамамлай, быллай оюм утерге боллукъду: тил вариантла къарачай-малкъар тилни ёсююуне, айныууна себеб боладыла. Джазыучулагъа тиллерин бай, кесгин утерге, эмоция-экспрессия мадарланы хайырландырыгъа болушадыла. Орфография вариантла уа тилни орфографиясын игилендирирге, джангыртыргъа керек болгъанына шагъатлыкъ этедиле.

Бу иште къошакъгъа берилген къарачай-малкъар тилни вариант сёзлерини сёзлюпонде минг бла экиджюзге джууукъ вариантлы къуралыу бериледи. Сёзлюклени джарашдырыу джорукъларына кёре, вариантланы алгъа литература марлагъа сыйынганларын, ызы бла сёлешуу неда диалект тюрлюлерин алфавит бла тизгенбиз. Регион вариантладан алгъа Къарачайда, ызы бла Малкъарда джюрюгенлери бериледиле.

Къарачай-малкъар тилде вариантлы сёзлени сёзлюгю

1. Фонетика вариантла

Абезек/абзек	апасы/апас
абидез/абдес	араби/арабин
аванс/аванса	арбаз/абзар
айлан/айнал	аренда/аренд
аймыса/айымыса	аслан/арслан
айры/айыры	асхакъ/ахсакъ
алалмайын/алалмайына	асыл/аслы
алкъын/алыкъын	асыры/асры
адыкъын/алыкъына	ауаз/ууаз
анкета/анкет	ауусул/аусул
ансы/ансын	ачха/ахча
анга/ангар	ачхыч/ахчыч
ангылы/англы	аштепер/ашталар

аштепер/аштапир
ашхам/ахшам
ашхы/ахшы
ахлы/ахыл
ахырсы/ахрысы
ахырат/ахрат
аяз/аязы
бадыраджан/бадраджан
балдыраджоз/балдраджоз
бараза/баразна
барыргъа/баргъа
басдыр/бастыр
басха/бахса
басхыч/бахчыч
бачха/бахча
бекгич/беккич
бёксюн/бёскюн
бидон/битон
Билал/Билял (адам ат)
билирге/билге
биламукъ/биямукъ
бирсиюн/бюрсююн
болсун/болсу
болургъа/болгъа
бочха/бохча
боюнсха/боюнса
бригада/бригад
бурус/брус
бучхакъ/бучхакъ
быстыр/бысдыр
бычакъ/бичакъ
бюрек/бюйрек
бютеу/битеу
габыра/габра
габырай/габрай
гампик/гямпик
гапдеш/гепдеш
гапына/гапна
гатлеш/гетлеш
гатча/гатчай
гепдеш/гыбыдыш
гирах/гирах
гитчаууз/гитчаууз

гулоч/глоч
гурушха/грушха
гыбыр/гибир
гиз-гиз/гъыз-гъыз
гыбы/губу
гыртгынык/гыртгыйник
гыртчы/гиртчи
гыранча/гирянча
гюнах /гюнях
гюрюлде/гурулда
деричи/деричин
дигиза/дыгъыза
диск/диска
догъура/догъра
дордан/дёрден
дух/дох
дугъужам/дугъжам
дыбыртла/дюбюртле
дыф/дып
дыгъы/дыгъыл
дыгъылен/дыгъынен
дюккюч/дюкпюч
дюрюк/дуру
джамычы/джамчы
джанбаш/джамбаш
джанкъоз/джангкъоз
джанла/джалла
джанлы/джаллы
джасанма/джасамма
джонгурча/джонгурча
джул/джулкъ
джумшакъ/джумшакъ
джутдай/джуттай
джыгыра/джыгра
джым-джым/джим-джим
джюрюк/джюйрюк
ёкбер/акбар
ёксюз/ёскюз
ёлюк/ёлю
ёреаякъ/ёраякъ
ёсдюр/ёспюр
ётпюр/ёткюр
ёхчеге/ёхчеге

ёхчеле/ёчхеле
заф/зап
зыфты/зифти
зая/зее
ийнан/инан
илеш/ийлеш
илинмек/илиммек
илячин/лячин
инбаш/имбаш
иннет/ниет
иничке /ийничке
ингилик/ингиллик
ирик/ирк
исте/сте
истем/стем
истемей/стемей
итин/имтин
ичег/ичеги
ичгери/ичкери
ичги/ички
ичирги/чирги
ишхилди/шхилди
кашемер/кешемер
кишмир/кышмыр
келирге/келге
келишим/келишиу
кенгке/кенке
кесгин/кескин
кечгинлик/кечкинлик
кёзюу/кезиу
кёрдёуюк/кердеуюк/кырдауак
кёрюрге/кёрге
кётпор/кёлпор
кётпорем/кётрем
кёчпончю/кёчкюнчю
кирпич/кырпыч
киоск/киоска
комбайн/комбайна
крисстен/кирисстен
круппа/курпа
кюнлюм/кюллюм
кюрке/курка
кюрт/курт

кюкюрт/кукурт
кюндеш/кундуш
кюрюч/кюйрюч
кюсюу/кисиу
кьаджы/кьаджыкь
кьайыт/кьайт
кьакьыш/кьакьый
кьалкьыргьа/кьалкьаргьа
кьамичи/кьамчи
кьамыжакь/кьамжакь
кьангкьаз/кьанкьаз
кьангсы/кьансы
кьапхакь/кьапакь
кьаралдым/кьарамдыл
кьарампил/кьалампир
кьаратору/кьаратор
кьарауул/кьалауур
кьаршчы/кьаршы
кьарындаш/кьарнаш
кьатыэмчек/кьатемчек
кьояжалха/кьояжяпха
кьудору/кьудор
кьудурет/кьудрет
кьурулай/кьурлай
кьыбыла/кьыбла
кьыбылама/кьыблама
кьыйнал/кьыйлан
кьылыф/кьылып
кьымыжа/кьымжа
кьырал/кьрал
кьысхаакьыл/кьысхакьыл
кьысдыр/кьыстыр
либидже/илбидже/илибидже
лыппыр/ылыбыр
мазанкой/мазангкой
мангылай/манглай
малгар/маргал
марла/мара
медиресе/медресе
медиресе/медирсе
месси/мес
минута/минут
мияла/мыяла

мурукку/муркку
муслиман/муслиман
мыр/амыр
мысхытыргъа/мысхытыргъа
мюкюл/мукул
налатуллах/налатулла
нафыс/нафсы
наша/нарша
немец/немис
нерв/нерва
огъуна/огъунакъ
огъура/огъра
окопа/окоп
ол/о
олсагъат/осагъат
орундукъ/ондурукъ
отпуск/отпуска
памезей/памазей
планета/планет
плов/пулоу
помешик/помешчик
продукт/продукта
пружина/пружин
сангсыргъа/сансыргъа
сапыран/сапран
сары аш/сараш
сарыубек/сарыубек
сарымакъ/сарымсакъ
сарытын/сартын
сасыргъа/сангсыргъа
сасыргъа/сисирге
седирет/седрет
сексан/сексен
сенгилчек/сенгилчек
сенгилчек/сенгилчек
сесгеклен/сесгеклен
сибиртти/сибиртки
сибирттиууат/сибирттууат
сокъуран/сокъран
сонгура/сонгра
сонгура/сора
сыйрат/сийрат
сымарла/смарла

сыркыу/сиркиу
сюд/суд
сютбашы/сютбаш
сюфю/суфу
табийгъат/табигъат
такыйкъа/такыйкъа
такъюзюк/такъюзюк
тамызыкъ/тамзыкъ
тамычы/тамчы
тангкы/танкы
тарих/тарх
тарих/тарых
тахса/тасха
тахсаларгъа/тасхаларгъа
тебире/тебре
тегаран/тегеран
темирсеу/темерсеу
тебедейнар/тебедойнар
томурау/томрау
топуракъ/топракъ
тору/тор
труба/турба
туугъунчу / туугъунчун
тумакъ/туумакъ
туч/турч
тыйыншылы/тийишли
тилкем/тылкам
тыхсы/тысхы
тыхтен/тихтен
тылмач/тилманч
тынкай/тынкай
тырапы/трапы
подлю/пойюлдо
пюнюч/тунгуч
тюрколю / тюртолю
улёкью/лёкью
улууаууз/улууаууз
улуёзек/улуёзек
умур/муру
устукку/стукку
ушкок/шкок
ушхууур/шхууур
фабрика/фабрик

хайуан/хайуан
халыуа/халуа
харакет/харекет
хариф/харф
хасеб/хесаб
хатлама/халтама
хауун/хууан
хауух/хууах
хашген/хашкен
хингкел/хинкел
хоу/хо
хомух/хёмух
хумужу/хумжу
хыжы/хижи
хыликке/хыликкя
хырген/хырыген
хыршы/шырхы
хычыи/хичин
чайиик/шайнск
чакыгыч/чакыкыч
чымылтыр/чырмылтын
чапыракъ/чапракъ
чокъуракъ/чокъракъ
чууут/чюйют
чыгъана/чыгъанакъ
чынгкыыл/чынкыыл
чын/чин
чыр/чир
шагырей/шагырей
шалди/шалдир
шимир/шимирт
шимирт/шимирти
шинли/шилли
шпала/шпал
шпора/шпор
штапель/штампиль
шхылды/шхилди
шыбыла/шыбла
шыбыр/шыбырт
шыкырт/шыкыыр
шылап/шлал
шылпы/шулпу
шымал/шимал

шындык/шкындык
шынгкъарт/шынкъарт
шыпы/шты
шыша/шиша
ыйлыкъ/ылыкъ
ыйнам/ийман
ылыбыта/лыбыта
ылыкыжы/иликыжи
ылытхын/лытхын
ылыхтын/ылытхын
ынычха/ынгычха
ыразы/разы
ырахат/рахат
ырахын/рахын
ырым/ырмах
ырыу/ырыу
ырысы/рысы
ыспас/спас
ыстауат/стауат
ыстым/стым
ысхарла / схарла
ычхын/чыгын
ышаш/шаш
ышкырна/шкырна
ышхылды/шхылды
эбизе/эбзе
эмзик/эмзик
эмилик/эмлик
энишге/эншге
экен/эке
экайлыкъ/экайлыкъ
эрлай/эрлей
эрлай/эрлайын
эртденбла/эртдембла
эсгер/эскер
эчки/эхчи
эчкиагыач/эчкагыач
эшит/эшт
юлекъу/лекъу
юрен/юйрен
ючпол/ючюл
ючюн/ючю
ючюн/ючюннге

2. Фонематика вариантла

Абазек/абазех	байгуш/байкъуш
абезех/абизех	байрам/байдам
абыстол/амыстол	байчы/байча
аблескин/аблѣскюн	байчы/байса
аварлы / ауарлы	балах/белях
адаргы/адыргы	балах/палах
адил/адыл	балах/пелах
азмыч/азгыч	балах/пелях
айдес/айдеш	балий/балли
айрымкан/айрыкам	бараза/баразна
айю/айыу	бардух/бурдух
айхай/айхой	бариш/барыш
аккул/аккун	бариш/парип
аккыл-теккил/аккыл-тенгкил	батагы/батакы
алмасты/алмаслы	батис/патис
алмасты/алмасту	баям/баян
алмасты/алмошту	бегеджси/бегежин
алкын/алыкы	бегежин/мегежин
алыкы/алкы	бекишай/бекисай
андыз/ындыз	белляу/беллау
анняя/ынна	берекет/перекет
анг/ангы	берекет/берегет
аптик/аптюек	бѣркюрге/бѣртюрге
арабий/арабин	биллах/биллаха
арабин/ярабин	биллах/биллахий
ассалам/ассаламун	бисмилля/бисмилла
асто/аста	битир/питир
ата/атас	биягы/быягы
атгий/аттю	боксыра/бохсыра
аття/атта	болджал/молджал
афенди/апенди	боранкелди/борангелди
афенди/эфенди	боюнса/боюнса
ахдигер/ахдюгер	бугью/бугьей
ахлы/ахлу	булджу/мулджу
ахлы/ахул	бызма/бужма
ахтигер/ахтюгер	бызанк/мызанк
аштапыр/аштапар	былым/мылым
ашура/ашуру	бычакы/бичакы
бабуш/баппуш	бютеу/битеу
бадражан/падражан	габдеш/гебдеш
байгуш/байгюш	габырай/габара

габырай/габыра
гагарак/гагарай
гаджи/гаджай
гаммеш/геммеш
гампик/гямпик
гатий/катий
гатчай/гатча
гелля/келля
гебох/гемох
генезир/генесир
герох/гѐрох
герох/керох
гѐбелекке/гѐбелек
гѐбелек/кѐбелек
гѐджеб/гѐжеф
гирах/гирях
гих/гих
гих/ких
гогуш/кокуш
госук/косук
гугук/кукук
гугурукку/гугурук
гулоч/гулош
гыбы/губу
гызман/гызмар
гыкка/гыга
гылдыуай/гылдырыуай
гырт/кырт
гыртчы/кыртчы
гырттынык/гырттиник
гысты/кысты
гых/гих
гых/ких
гышмы/кышмы
понах/понях
порге/теурге
поренке/гѐренке
гяуур/гауур
гяхиник/гахиник
гырмыр/гырмыр
дагъан/тахан
деппан/теппан
дефтер/тефтер

дингиз/дингил
доммакъ/доппакъ
дуадакъ/дудакъ
дукъур/тукъур
дуппукъ/туппукъ
дуппур/туппур
дуркъу/туркъу
душман/тушман
дыгъы/дыгъыл
дыккы/тыккыл
дюккюч/тюккюч
дюккюч/тюппоч
джайдакъ/джайракъ
джакка/джаппа
джали/джалина
джамагъат/жамауат
джандест/джаннет
джатма/джампа
джатхана/чатхана
джаубедек/джаубелек
джауорун/жауурун
джаякъ/жыякъ
джаяу/жыяу
джебек/джабек
джоппу/джокку
джиги/джюпо
джугору/джугуру
джумарыкъ/джумарукъ
джурка/чурко
джуаб/жауап
джыккыр/чыккыр
джылан/джиялан
джыргъакъ/джаргъакъ
джырмы/джырбы
джырмылан/джырбылан
ѐзге/ѐнге
ѐзеу /эзеу
ѐкюн/ѐксюн
ѐлче/ѐнче
ѐнпюч/ѐнкюч
ѐнпюч/ѐлкюч
жыякъ/жиякъ
жыяу/жияу

закый/зекый
залыкъялды/залкъялды
зекят/секят
зыйдан/зийдан
зыйдан/зиндан
зыйдан/зындан
зыйна/зийна
зыраф/сыраф
зырнай/зурнай
зыян/зиян
зыярат/зиярат
зуккочукъ/суккочукъ
изим/изин
ийнан/инан
илген/элген
иллеу/илляу
илкер/юлкер
имбаш/умбаш
иничке/иничке
иничке/ингичке
иргъаджик/иргъанджик
ирезик/илезик
истемей/исламей
капек/кепек
кашемер/кешемер
кашемер/кышмыр
кегей/тегей
келам/келям
кетен/гетен
кетмен/гетмен
кѣзбау/кезбау
кѣзюу/кезюу
кенгке/кѣнгке
кенгке/тенгке
кѣсеу/кесеу
кѣрдеуюк/кердеуюк
киллеу/гиллеу
киллеу/иллеу
кисну/кисюу
клапа/глапа
кысты/гысты
кюѣу/кисюу
кюрен/порен

кюрке/курка
кюрт/курт
кюу/кюу
кюф/кюп
кямар/камар
кяфыр/кяпыр
кяфыр/кафыр
къядар/къядер
къялиян/къялияр
къялиян/къялиян
къялиян/халияр
къялым/къялын
къялыуепеля/къялапеля
къялыуепеля/къялнупеля
къяралды/къярелды
къяртчыгъа/къяртчыгъа
кысаб/хасаб
кыаууф/хаууф
кыобуста/хобуста
кыодан/кыотан
кыонгурау/кыонгуроу
кыоргъашын/кыоргъашин
кыоргъашын/кыоргъазин
кыула/кыууа
кыутас/кыудас
кыутуне/кыупоне
кыушмуш/кыушкыуш
кыую/хую
кыыле/кыыле
кыылык/кыылыф
кыылыф/кыылып
кыым/кыымп
кыырдыш/кыыртыш
кыыртыш/кыыртиш
кыыяма/кыыямат
кыыямат/кыыямыт
либика/либике
либже/либике
либже/либике
лыппыр/лыбыр
лязим/лазим
маджа/мача
мазанкой/мазакой

маймёз/баймёз
малтаргъа/мултаргъа
малтаргъа/мылтаргъа
малхыяр/малхуяр
мамыр/мамур
матух/мутух
маулут/маулют
махкеме/мехкеме
медирсе/мезирте
межям/мекам
мелхум/белхум
мечукъа/мачукъа
мигжежен/мигжеже
мигидау/мыхыдау
мижеген/мишеген
миз/биз
мизам/низам
миңдеу/милдеу
михраб/махраб
мияла/мыяла
мугут/мукут
мукур/буккур
мурджар/мулджар
мурза/мырза
мурукку/муркку
муслиман/муслиман
мустук/мусук
мутхуз/бутхуз
мууазин/мугъазин
муфтий/мюфтий
муфтий/мюфтой
муштукъул/муштухул
мыдах/мудах
мынафык/мынафыкъ
мынафыкъ/минафик
мында/мунда
мынча/мунча
мынчакъ/минчакъ
мынга/мунга
мынгырау/мынкырау
мынкырау/мыкырау

мырза/мурза
мыркык/мырхык
мыртазакъ/муртазакъ
мырышкы/мырышхы
мысхал/мисхал
мысхам/мусхам
мысхал/мусхал
мычхы/бычхы
мюкюл/мукул
мюрзеу/мирзеу
мюрид/мюриод
мурид/мурид
наз/назы
нактырда/лактырда
налатулла/налатуллах
нардыу/нурдуу
насихат/насихат
неках/неках
нох/нёх
нызы/назы
нюр/нёр
огъай/угъай
оллахи/оллаха
оллахи-оллахий
осият/осуят
палау/пулоу
палах/пелах
пелях/пелах
памезей/памазей
пурч/бурч
рахын/ряхин
резик/лезик
сабах/сабакъ
сагал/сагел
саласкюр/салашкюр
сант/санта
санта/санча
сарыубек/сарыубек
сарысмакъ/сарысмах
сасы/сангсы
сатрач/сатраш
сернек/сарнек
сернек/сирнек

Кара: 5671

НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА
КАРАЧАЕВО-ЧЕРКЕССКОЙ
РЕСПУБЛИКИ

сехле/зехле
согъанчакъ/согъунчакъ
сопала/сопактла
сора/сонгура
сослан/сослар
Стамбул/Стампул
сыбабха/сыбыбха
сыйдам/сийдам
сынджыр/шынджыр
суусаб/усаб
суд/сюд
сюд/сюдо
суююмчю/суююнчю
суююмчюлюк/суююнчюлюк
сюлеусюн/сюлесин
сюммек/суммек
таба/тауа
такы/тагы
такъыя/тахыя
талах/талакъ
талкъан/талкъын
тамада/тамата
тамам/таман
тапха/тапка
тапхыр/тапкыр
тарпан/тайпан
тапчан/табджан
таукел/таукёл
таякъ/тыякъ
таякъ/тиякъ
таян/тыян
таян/тиян
таянч/тыянч
таянчакъ/тыянчакъ
таянчакъ/тиянчакъ
тепчилде/тебджилде
тентек/телтек
тёнгек/тёммек
тепшек/тапшек
тесукъа/тепсукъа
тиек/поек
тикгич/дикгич

тилкем/тилкам
тилкем/тылкъам
тип-тик/типпе-тик
тирмен/пюрмен
тобаста/тобасто
токай/току
токъсан/тохсан
тонау/тоноу
тонауул/тоноуул
тубан/туман
тукъум/дукъум
тум къара/дум къара
туч/турч
туякъ/поякъ
тыбыл/тыпыл
тыбыр/тыпыр
тыхсыргъа/пкъсыргъа
тыныч/тыныш
тылмач/тылманч
тылманч/тилманч
тыркык/тырхык
тыхсыргъа/тыкъсыргъа
тыхтен/тихтен
погел/поген
позюююн/позюююн
понке/тинке
улху/улха
улху/ултха
уя/юя
уян/юян
уял/юял
файгъамбар/пайгъамбар
файда/пайда
факъыр/пакъыр
фасыкъ/пасыкъ
фатеген/патеген
фатауа/патауа
фатыуа/патыуа
фахму/пахму
фикир/пикир
фитна/питна
хайрам/хайран
хал/хали

халта/халтас
хамам/хаман
хамут/хамыт
хамхот/гамхот
хамхот/гемхот
хамхот/гумхот
хапчюк/халчук
хапчюк/хаджюк
харакет/харекет
харбыз/харбуз
хариф/харф
харс/къарс
хатер/хатыр
хау/хауа
хау/хеуа
хо/хоу
хойнух/хайнух
хоншу/къоншу
хузум/хузун
хулгу/кулгу
хулгу/пулгу
хумпу/хомпу
хурбай/къурбай
хычи/хыджи
хыйсаб/хесаб
хылыккe/хылыккя
хынкел/хинкел
хынкел/хынкял
хынкел/хынкал
хыппил/хиппил
хыппырыкъ/хыппирик
хырпи́н/хирпи́н
чагъыдий/чакъыдий
чагъым/чагъын
чай/шай
чайник/шайник
чайник/шайнек
чакъынджик/чакъынжик
чапыракъ/джапыракъ
чарпы/чалпы
чёртлеуюк/чертлеуюк
чууутлу/чюйютлю
чууутлу/чюуютлю

чыммакъ/чиммакъ
чынар/чинар
чынты/чынты
чыпчыкъ/джыпчыкъ
чырай/чирай
чырды/джырды
чырахтан/чирахтан
чыркыу/чыркым
чырмыкъ/чылмыкъ
шакирт/шакир
шакъа/шакъы
шалдий/шалдыр
шаркъ/шарх
шахшах/шархшарх
шерият/шеригъат
шибижн/чибижи
шиндик/шинтнк
шкилди/шкейли
шкилди/шхилди
шорбат/чорбат
шоркъа/шорха
шоркъулда/шорхулда
шох/шуёх
шугут/шюгют
шхылды/шхилди
шыб/шыф
шыбыла/шибиля
шыкъырт/шыкъыр
шылпы/шулпу
шымал/шимал
шындым/шындым
шынтагы/шынтакы
шынтык/шындым
шыша/шиша
шыша/шеша
ынычха/ынгычха
ыргъанджик/ыргъаджик
ыфчыкъ/ыпчыкъ
ышан/ишан
ышар/ишар
эзеу/ёзеу
эм/энг
энишге/энгишге

эникле/эрикле
ючюн/ючю
юшен/юшенг

ярабий/ярабин
яраппий/яраппин

3. Морфология вариантла

Агъыз/агъызт
азгъыч/азмыч
азгъын/азгъынлы
азгъынды/азгъынлы
айланджюк/айланчюк
айланджюк/айланчук
айтдыр/айтдырт
айтхылы/айтхылыкъ
акъыртын/акъырын
алдыр/алдырт
алкыын/алкыынчы
алкыынчы/алкыынчыи
аллайын/аллай
алчи/алчю
аманка/аманкай
анака/анакай
атака/атакай
атдыр/атдырт
атлаууч/атлаууш
атпоу/аттий
ахсын/ахтын
ахсын/акътын
ачытхы/ачтыхыч
аямай/аямайын
батдыр/батдырт
басдырыч/басдыргъыч
батмакъ/батхакъ
башкесер/башкес
билдир/билдирт
билмей/билмейин
бишлакъ/бишлякъ
бошуна/бошунагъа
бошунагъа/бошнагъа
бошунагъа/бошунакъгъа
боюнсха/боюнса
бугъумуч/бугъулуч

букъ/бугъун
гудука/гудукай
гулоч/гулош
дери/деричи
деричи/деричин
деричин/деричиннге
деричиннге/деричиннгеге
ёрекина/ёрекинай
джагъым/джагъын
джагъымлы/джагъынлы
джаздыр/джаздырт
джайылма/джайылтма
джалгъан/джалгъам
джалыннгыч/джалыныч
джалыннгыч/джалынчакъ
джанауал/джанауул
джандыракъз/джандырмакъз
джангылыч/джангылгыч
джаркъа/джаркъма
джаркъма/джартма
джасанма/джасама
джауум/джауун
джашко/джашка
джашкai/джашкой
джашырын/джашырын
джашырыл/джашырын
джеттюрюрге/джеттерирге
джибидик/джибик
джийиргенчили/джийиргеншли
джонгурчха/джонгурча
джортургъа/джортаргъа
джортдур/джортдурт
джыйымды/джыйымдыкъ
джыйынлы/джыйымлы
джыйынчы/джыйымчы
джылымдыкъ/джылымды

джырмач/джырманч
джырмач/джырмыч
джыртагъа/джыртыргъа
джутдака/джутдакай
джутдака/джутдайка
джууунчу/джууумчу
илгек/илгик
илгизлик/илгиздик
киргиз/киргизт
киргиз/кийир
киргиз/кирдир
кирлика/кирликай
киррай/киррайй
кёбджек/кёбчек
кёзюлдюреуюк/кёздюреуюк
кёлторерек/кёлторпоререк
кёлтортерек/кёлторпорек
кёргюз/кёргюзт
кёрюмдюк/кёрюмдо
кёрюмдюк/кёрюндюк
кюлдюр/кюлдюрт
къадалма/къадалмыч
къайтыкы/къайтукы
къадаргъы/къадаргъылы
къайтыргъа/къайтаргъа
къайырма/къайыртма
къалчыгъай/къалчагъай
къарантха/къаранчха
къарттакай/къарттака
къачхын/къачхынчы
къашлаууч/къашлаууш
къашпакы/къашмакы
къозай/къосай
къонуч/къонуш
къонгурау/къонгуроу
къоркъургъа/къоркъаргъа
къоркъуу/къоркъунч
къызылдым/къызгылдым
къыйсайт/къыйшайт
къыйтыкы/къыйшыкы
къылеу/къылеуюз
майна/майнама
марларгъа/мараргъа

маштакы/маштаксай
мысхытыргъа/мысхыртыргъа
озгун/озгур
озгур/озгурлу
ойлаш/ойлан
олсагъат/олсагъатлай
олсагъатлай/олсагъатлайына
оноу/онау
оноулан/онаулан
неллай/нелляй
неллай/неллей
сайлама/сайланма
сакълауул/сакълауур
саркъаргъа/саркъыргъа
сезги/сезгич
серрай/серрайй
согъунчакы/согъанчакы
солагъай/солакый
сууут/суусут
сыйюмчю/сыйюнчю
сыйюм/сыйдюм
сюрем/сюрен
сюртерге/сюрпорге
табхынчы/табхынчын
табыш/табым
гаймай/таймайын
талауул/талауур
тамырлан/тамырлаш
тартаргъа/тартыргъа
тартарыкы/тартырыкы
тартхыч/тартхы
таянчакы/таянч
телика/теликай
тёнгертке/тёнгертме
тёп-тёгерек/тёппе-тёгерек
тёшеме/тёшемеле
тийдир/тийир
тилбургуч/тилбуруч
тинтерге/тинтирге
тиргиз/тиргизт
тогъузоу/тогъузау
тогъузоулан/тогъузаулан
токумай/токай

томурау/томуруо
топ-толу/топпа-толу
тургуз/тургузт
турдур/турдурт
тууунчлу/туууншлу
туууншлу/тууушлу
тыйым/тыйгы
тырнауч/тырнауш
тыйыншлысыз/тыйыншсыз
тынаууч/тынауш
тойдор/тойдурт
топ-тоз/топпе-тоз
портерге/портюрге
узаймай/узаймайын
уллука/уллукай
урдур/урдурт
учхалакт/учхалауукт.
учхум/учхун

ушагыулу/ушагылы
ушагыусуз/ушагысыз
ушаш/мушаш
хаман/хаманда
чалкы/чалгы
чалдыш/чалдиш
чанчаргы/чанчыргы
чанчхыч/чанчхы
чертирге/чергерге
чимдерге/чимдирге
чыгыанакт/чыгыана
шап-шагык/шаппа-шатык
шимир/шимирти
элтдир/элтдирт
эмда/эм
эрлай/эрлей
юйренчск/юйренчик
ючюн/ючюннге

4. Орфография вариантла

Айтыр-айтмаз/айтыр айтмаз
Акь-Суу/Акь Суу/Акь суу
(элни аты)
апрельде/апрелде
ат джер/атджер
Ахия/Ахья (адам ат)
Беларусьну/Беларусну
белибау/бели бау
билек агъач/билегагъач
бираздан/бир аздан
бир-бирде/бир бирде
бир-бирин/бир бирин
бирем-бирем/бирем бирем
болсада/болса да
бурунун/бурнун
генджатай/генджа тай
госпитальда/госпиталда
джанджаулык/джан джаулык
джан уууч/джануууч
джер-джерден/джер джерден

Зекерия/Зекерья (адам ат)
игида/иги да
игитда/игит да
ингир зла/ингирала
ит-тил-чапыракь/ит тил
чапыракь
итбурун/ит бурун
кертда/керт да
кёз къарам/кёзкъарам
Кёл Джагъа/Кёл джагъа
(джайлыкь)
китап/китаб
кюнашхы/кюн ашхы
кюнбет/кюн бет
кюнорта/кюн орта
къара шинли/къарашинли
къарыным/къарным
къачхач/къач-хач
къолджаулыкь/къол джаулыкь
къолташ/къол таш

кьыл кьобуз/кьылкьобуз
медальны/медалны
Микоян-шахар/Микоян шахар
Минги-Тау/Минги Тау (журнал)
Минги тау/Минги Тау
 (тау) неда/не да
Октябрьда/октябрда/октябрде
онбир/он бир
оруну/орну
от джагъа/отджагъа
рольла/ролла
санчастьха/санчастьха
сын таш/сынташ
тангкы/танкы

тоба-асто/тобасто
туздам/туз дам
хаманда/хаман да
Хаджи-Мурат/Хаджимурат
хапчюк/хабджюк
хурттак/хуртдак
хылымылы/хылы-мылы
чиллеаякь/чилляякь
чыгъар-чыкъмаз/чыгъар
 чыкъмаз
чыртда/чырт да
эркиши/эр киши
эртденбла/эртдембла
эртте/эртде
эчкиагъач/эчкагъач

БАШЛАРЫ

Вариант сёзлени тарихлеринден	3
Вариантла эмда литература марда	3
Энчи сёзле бла сёзлени вариантлары	5
Вариантлары кьауумлары	6
Тил вариантла	7
Къарачай-малкъар тилде вариантлы сёзлени сёзлюго	10

Тамара Казиевна Алиева

Варианты в карачаево-балкарском языке

Редактор *К.А. Салпагарова*

Технический редактор *З.Т. Агирбова*

Корректор *Б.Д. Аппаев*

Сдано в набор 13.03.97. Подписано в печать 6.06.97.

Формат 60x84 ¹/₁₆. Бумага офсетная.

Печ. л. 1,75. Уч.-изд. л. 1,3.

Заказ № 159. Тираж 300 экз.

Отпечатано в издательско-полиграфическом
комплексе КЧРИПКРО,

г. Черкесск, ул. Фабричная, 139.